

EUROOPA
KOMISJON

LIIDU VÄLISASJADE
JA JULGEOLEKUPOLIITIKA
KÕRGE ESINDAJA

Brüssel, 10.6.2020
JOIN(2020) 8 final

**ÜHISTEATIS EUROOPA PARLAMENDILE, EUROOPA ÜLEMKOGULE,
NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING
REGIOONIDE KOMITEELE**

Võitlus COVID-19 kohta levitatava väärinfoga – faktid selgeks

SISSEJUHATUS

COVID-19 (koroonaviirus) pandeemiaga on kaasnenud enneolematu infodeemia¹. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) andmetel võib viiruse kohta sotsiaalmeedias kiiresti leviv ja sageli vale või ebatäpne infotulv² tekitada segadust ja usaldamatust ning töötada vastu rahvatervise kaitse meetmetele.

Infodeemia toitub inimeste kõige põhilisematest hirmudest. Suhtlemispiirangute kehtestamine on sundinud miljonid inimesed koduseinte vahele ja suurendanud sotsiaalmeedia kasutamist teabeallikana. Samal ajal teatavad digiplatvormid, faktikontrollijad ja sotsiaalmeedia kasutajad miljonitest valedest või eksitavatest postitustest³. Arvestades viiruse uudsust, on lünklikud teadmised osutunud ideaalseks kasvupinnaseks valedele või eksitavatele väidetele.

Selleks et tegeleda avatud ühiskondi ohustavate riskidega, tuleb väärinfovastasest tegevuskavast⁴ lähtudes tegutseda kooskõlastatult, järgides demokraatlikke väärtusi. Meie ühised väärtused ja demokraatlikud institutsioonid, sealhulgas sõnavabadus ning vaba ja pluralistlik meedia, on meie ühiskonna vastupanuvõime nurgakivid, et tulla toime COVID-19 pandeemia tagajärgedega.

Võttes kuulda Euroopa Ülemkogu liikmete⁵ ja ELi välisministrite⁶ üleskutset ning Euroopa Parlamendi väljendatud muret, keskendutakse käesolevas ühisteatises võimalustele kiiresti reageerida koroonaviiruse pandeemiaga seotud väärinfole ning antakse ülevaade juba astunud sammudest ja järgmistest konkreetsetest meetmetest, mida saaks olemasolevatele vahenditele toetudes kiiresti kasutusele võtta.

Ühisteatises juhitakse tähelepanu ka valdkondadele, kus kriis on toonud esile sügavamad probleemid, mida tuleb kriisi käigus täiendavalt hinnata ja mille lahendusteel moodustavad osa laiemast demokraatia tugevdamise strateegiast, mida tutvustatakse Euroopa demokraatia tegevuskavas, nagu teatas president von der Leyen oma poliitilistes suunistes⁷. Selle eesmärk on aidata ELil paremini võidelda väärinfoaga, kohaneda muutuvate ohtude ja manipuleerimisega ning toetada vaba ja sõltumatut meediat.

¹ WHO kasutab ja määratleb seda mõistet järgmiselt: „infodeemia tähendab, et probleemi kohta on avalikkuse ette paisatud ülemääraselt palju teavet ja see raskendab lahenduse leidmist. Tervisealases hädaolukorras võidakse sellisel viisil levitada eksiteavet, väärinfot ja kuulujutte. Infodeemia võib takistada rahvatervise kaitset ning tekitada inimestes segadust ja usaldamatust“: https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200305-sitrep-45-covid-19.pdf?sfvrsn=ed2ba78b_4

² Euroopa Komisjoni igapäevane meediaseire osutab sadadele tuhandetele COVID-19 puudutavatele artiklitele (https://ec.europa.eu/jrc/en/covid-19-media-surveillance?solrsort=ds_created%20desc) ja koroonaviiruse mainimisele miljoneid kordi sotsiaalmeedias kogu maailmas. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/corona_fighting_disinformation.pdf

³ JOIN(2018) 36 (final), 5. detsember 2018.

⁴ 26. märtsil 2020 leppisid Euroopa Ülemkogu liikmed kokku ühisavalduses, milles kohustusid otsustavalt võitlema väärinfo vastu, andes läbipaistvat, õigeaegset ja faktidel põhinevat teavet oma tegevuse kohta, ning tugevdama oma ühiskondade vastupanuvõimet. Komisjonil ja kõrgel esindajal paluti selles töös igakülgselt osaleda ja anda nõukogule aru oma ühistest jõupingutustest. <https://www.consilium.europa.eu/media/43076/26-vc-euco-statement-en.pdf>

⁵ 3. aprillil 2020 avaldasid ELi välisministrid muret väärinfo ja eksiteabe pärast ning osutasid vajadusele võidelda negatiivse mõjuga, mida see avaldab ühiskonnale, inimeste elule ja rahvatervisele. Nad rõhutasid vajadust suurendada ELi institutsioonide, liikmesriikide ja sotsiaalmeedia koostöös ühiseid jõupingutusi võitluses väärinfo vastu. <https://www.consilium.europa.eu/et/meetings/fac/2020/04/03/>

⁷ https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/political-guidelines-next-commission_et.pdf

Digiteenuste osutamist reguleeriv tulevane digiteenuste õigusakt on osa ELi terviklikust lähenemisviisist⁸.

ELi senised meetmed võitluses väärinfo vastu

Euroopa Komisjon ja kõrge esindaja esitasid oma väärinfovastase võitluse strateegia 2018. aastal⁹. Väärinfovastane tegevuskava tugineb Euroopa väärtustele ja põhiõigustele, eelkõige sõnavabadusele. Sellega nähti ette tervet ühiskonda hõlmav lähenemisviis, mis tugevdab koostööd võtmevaldkondade esindajate, nagu avaliku sektori asutuste, ajakirjanike, teadlaste, faktikontrollijate, digiplatvormide ja kodanikuühiskonna vahel. Tegevuskava koostamisel võeti arvesse idanaabruse strateegilise kommunikatsiooni tööühma kogemusi alates 2015. aastast, mil tööühm Euroopa välisteenistuse raames loodi, et tegeleda Venemaalt pärit väärinfo levitamise kampaaniatega.¹⁰ 2018. aasta tegevuskava oluline eesmärk oli kutsuda platvorme rakendama isereguleerimisel põhinevat väärinfoalast tegevusjuhendit, milles nad oli kokku leppinud komisjoni 2018. aasta aprilli teatisest¹¹ lähtudes. 2019. aasta märtsis loodi varajase hoiatamise süsteem eesmärgiga ühendada ELi institutsioonide ja liikmesriikide väärinfoeksperte ning hõlbustada analüüsitulemuste ja parimate tavade jagamist valitsuste vahel valdkondades, nagu ennetav teabevahetus ja tõhus reageerimine. Tegevuskava teine oluline element oli rahvusvahelise koostöö tihendamine näiteks G7 ja Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni (NATO) raames. Peale selle on komisjon ja Euroopa Parlament välja töötanud aktiivse teabevahetuspoliitika, mille raames tegeletakse müütide ümberlükkamisega nii piirkondlikul kui ka kohalikul tasandil.

1. COVID-19 INFODEEMIA PÕHIPROBLEEMID JA EDASISED SAMMUD NENDE LAHENDAMISEKS

COVID-19 infodeemia on nõudnud ELilt ja selle liikmesriikidelt kiiret reageerimist. Väärinfo võivad olla rasked tagajärjed: inimesed võivad hakata eirama ametlikke tervisenõuandeid ja käituma endale või teistele ohtlikult, samuti võib see negatiivselt mõjutada meie demokraatlikke institutsioone, ühiskonda ning ka majanduslikku ja rahalist olukorda. Kriis on avanud ukse uutele ohtudele: inimesi võidakse ära kasutada või nad võivad langeda kuriteo või välismaise või kohaliku sihitud väärinfokampaania ohvriks. Selliste kampaaniade eesmärk on õõnestada liikmesriikide demokraatiat ning ELi ja riiklike või piirkondlike ametiasutuste usaldusväärsust. Selleks et võidelda väärinfo, eksiteabe ja välismõjuoperatsioonidega, tuleb lisaks ennetavale ja positiivsele teavitustööle võtta meetmeid ELi olemasolevaid vahendeid kasutades ning koostöös liikmesriikide pädevate asutuste, kodanikuühiskonna, sotsiaalmeedia platvormide ja

⁸ Käimas on avalik konsultatsioon: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_20_962

⁹ 2018. aasta „Väärinfovastase tegevuskava“ (JOIN(2018) 36 final, 5. detsember 2018) aluseks on komisjoni teatises „Euroopa lähenemisviis veebis leviva väärinfoga võitlemiseks“ (COM(2018) 236 final, 26. aprill 2018) esitatud strateegia.

¹⁰ Tööühm koostab teabematerjale ja töötab välja kampaaniaid, mis keskenduvad ELi poliitika paremale selgitamisele idapartnerlusriikides (Armeenia, Aserbaidžaan, Valgevene, Gruusia, Moldova ja Ukraina). Samuti toetab tööühm ELi laiemaid jõupingutusi, mille eesmärk on tugevdada piirkonna meediakeskkonda. Ta koostab aruandeid väärinfoalaste suundumuste kohta ja analüüsib neid, selgitab ja paljastab väärinfot sisaldavaid väiteid ning suurendab teadlikkust Vene riiklikest või Venemaaga seotud allikatest pärineva väärinfo kohta.

¹¹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/et/news/code-practice-disinformation>

rahvusvaheliste partneritega, et tugevdada kodanike vastupanuvõimet¹². Seejuures tuleb täielikult austada sõnavabadust ning teisi põhiõigusi ja demokraatlikke väärtusi.

COVID-19 kriisi ajal tekkinud olukorra keerukust ilmestavad järgmised näited (loetelu ei ole ammendav).

- Ringlev teave sisaldab ohtlikke väljamõeldisi, eksitavat tervishoiualast teavet ja valeyäiteid (nt „kätepesust ei ole kasu“ või „koroonaviirus on ohtlik ainult eakatele“). Selline sisu ei ole tingimata ebaseaduslik, kuid võib otseselt ohustada elusid ja tõsiselt õhustada jõupingutusi pandeemia piiramiseks. Üks võimalik viis sellele reageerida on teha avaliku sektori asutuste, meedia, ajakirjanike, digiplatvormide, faktikontrollijate ja kodanikuühiskonna kaudu kättesaadavaks ja kergesti nähtavaks palju usaldusväärset tervishoiualast teavet. Samal ajal tuleb suurendada inimeste võimet sellist väärinfot ära tunda ja sellele reageerida. Kui tegemist on ebaseadusliku käitumisega, peavad asjaga tegelema pädevad asutused kooskõlas kohaldatavate õigusnormidega.
- Vandenooteoriad, mis võivad ohustada inimeste tervist, kahjustada ühiskonna ühtekuuluvust, viia avaliku vägivallani või põhjustada sotsiaalseid rahutusi (näiteks vandenooteoriad ja müüdid, et 5G-rajatised levitavad koroonaviirushaigust või et COVID-19 leviku põhjuseks on teatav etniline või usuline rühm, kusjuures samal ajal on murettekitavalt suurenenud koroonaviirusega seotud antisemiitliku sisu levik), nõuavad vastutustundlikumat suhtumist kogu ühiskonnalt, sealhulgas pädevatelt asutustelt, meedialt, ajakirjanikelt, faktikontrollijalt, kodanikuühiskonnalt ja digiplatvormidelt, et väärinfo kas kiiresti kummutada, vähendada selle nähtavust või see vajaduse korral eemalda või võtta meetmeid väärinfot levitavate kontode vastu.
- Ebaseadusliku vaenukõne (näiteks võidakse väärinfo tulemusel teatavat etnilist või usulist rühma süüdistada COVID-19 levikus ning koroonaviirusega seotud rassistlik ja ksenofoobne sisu on murettekitavalt suurenenud) suhtes kohaldatakse eeskirju, mille alusel platvormid või ametiasutused kõrvaldavad ebaseadusliku sisu ning pädevad asutused kohaldatakse liikmesriikide kriminaalõiguse alusel vajalikke meetmeid kooskõlas soovitusena ebaseadusliku veebisisuga võitlemiseks võetavate meetmete kohta¹³.
- Tarbijate petmine (näiteks „imetoodete“ müümine tõendamata tervisealaseid väiteid esitades) on ebaseaduslik ning tarbijakaitseasutused ja veebiplatvormid peavad selle vastu võitlema.
- Küberkuritegevusele (näiteks häkkimine/andmepüük, kasutades COVID-19ga seotud linke pahavara levitamiseks) peavad vahetult reageerima õiguskaitseasutused ja korraldada tuleb ka inimeste teadlikkuse suurendamise kampaaniaid¹⁴.
- Välisjõud ja teatavad kolmandad riigid, eelkõige Venemaa¹⁵ ja Hiina,¹⁶ on korraldanud COVID-19ga seotud sihistatud mõjutamisoperatsioone ja väärinfokampaaniaid ELis,

¹² Täpsemat teavet ELi reageerimise kohta väärinfole leiab aadressilt: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/corona_fighting_disinformation.pdf
https://eeas.europa.eu/topics/countering-disinformation_en

¹³ Komisjoni 1. märtsi 2018. aasta soovitus ebaseadusliku veebisisuga võitlemiseks võetavate meetmete kohta (C(2018) 1177 final).

¹⁴ Kuigi väärinfo iseenesest ei ole oma olemuselt kriminaalne, võivad mõned selle aspektid olla seotud kuritegevusega. Europol on loonud COVID-19 veebilehe, et aidata eraisikutel ja ettevõtjatel end kaitsta: <https://www.europol.europa.eu/staying-safe-during-covid-19-what-you-need-to-know>

¹⁵ www.EUvsDisinfo.eu on oma avalikult kättesaadavas andmebaasis ära toonud üle 500 Kremli-meelse väärinfo näite ning Euroopa välisteenistus on kirjeldanud välisriikide tegevust oma avalikes analüütilistes aruannetes.

¹⁶ Vt näiteks: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid19-pandemic-updated-23-april-18-may/>

selle naabruses ja kogu maailmas, püüdes õõnestada demokraatlikku arutelu, süvendada sotsiaalset polariseerumist ning seejuures kasutada COVID-19 kriisi oma maine parandamiseks.

Seda arvestades on üks selle kriisi õppetunde vajadus teha selget vahet infodeemia käigus ilmsiks tulnud väär või eksitava sisu eri vormide vahel ning reageerida sellest lähtuvalt. Selleks tuleb esmalt eristada seaduses määratletud ebaseaduslikku sisu sellisest sisust, mis on kahjulik, kuid mitte ebaseaduslik. Teiseks on oluline kindlaks teha, kas teavet levitatakse kavatsusega petta või kahjustada avalikkust või saada majanduslikku kasu. Kui sellist kavatsust ei ole ja inimesed jagavad valeteavet sõprade ja pereliikmetega teadmatuses ja heas usus, võib sellist sisu pidada eksiteabeks. Kavatsuse olemasolu korral oleks aga komisjoni 2018. aasta aprilli teatises¹⁷ esitatud määratluse kohaselt tegemist väärinfoga.

Kolmandatest riikidest lähtuvad mõjutusoperatsioonid võivad eri kombinatsioonides sisaldada mitmesugust tegevust, sealhulgas eespool nimetatud meetodeid. Seega võib väärinfo olla mõjutusoperatsiooni osa; sageli kasutatakse muid manipuleerimistehnikaid ja -taktikaid¹⁸, nagu teabe nähtavuse võimendamine manipuleeriva käitumise kaudu ning võltsitud või mitteautentsete kontode, robotprogrammide ja muude võimaluste koordineeritud kasutamine infosisu populaarsuse kunstlikuks suurendamiseks. Selline koordineeritus osutab kavatsusele kasutada vale- või eksitavat teavet kahju tekitamiseks.

Kõik ühiskonnaliikmed ja -tasandid peavad reageerima sobivaimal viisil, sõltuvalt kahju ulatusest, teo kavatsuslikkusest, teabe levitamise viisist, kaasatud asjaosalistest ja nende päritolust. Seega saab eksiteabega võidelda sihipäraste vastuväidete esitamise, müütide ümberlükkamise ja meediapädevuse algatuste kaudu; seevastu väärinfo vastu tuleb kasutada muid vahendeid, sealhulgas valitsuse tasandi meetmeid, nagu on muu hulgas ette nähtud väärinfovastases tegevuskavas. Platvormid peavad piirama koordineeritud manipuleerivat käitumist ja andma läbipaistvamat teavet pahatahtlike mõjutusoperatsioonide kohta.

Kõiki eespool nimetatud kaitsemeetmeid tuleks rakendada täielikus kooskõlas põhiõigustega, eelkõige sõnavabadusega.

COVID-19 kriisi jooksul saadud kogemused on näidanud, et ELi avalik poliitika peaks olema kooskõlastatud ja võimaldama kiiremini reageerida. Kindlakäeline ja tulemuslik lähenemisviis nendele ülesannetele eeldab probleemi põhjalikku mõistmist ja tõendeid selle tagajärgede kohta. COVID-19 kriisi käigus peab EL edasi arendama meetmeid, mis aitaksid tegeleda ilmsiks tulnud puudustega ning paremini mõista ja prognoosida tulevasi kitsaskohti. Näiteks jätkub võimaliku COVID-19 vaktsiiniga seotud väärinfo ja eksiteabe levitamine ning see raskendab tõenäoliselt vaktsiini kasutusele võtmist pärast selle valmimist. Kooskõlastamine ja koostöö nii ELis kui ka maailma tasandil ning WHO ja digiplatvormidega on ülimalt oluline, et jälgida nende probleemide kulgu ja neile tulemuslikult reageerida.

Toetudes seni COVID-19ga seotud väärinfo vastu võitlemise käigus saadud kogemustele, saab EL võtta täiendavaid konkreetseid ja lühiajalisi meetmeid, et aidata võimestada kodanikke, luues parema koostöö ELis ja partneritega kogu maailmas. Kõik ELi institutsioonid peavad tegema ühiseid jõupingutusi ja täiendama liikmesriikide tööd,

¹⁷ Vt joonealune märkus 9.

¹⁸ Nõukogu järeldused vastupanuvõime suurendamiseks ja hübriidohtudega võitlemiseks tehtavate täiendavate jõupingutuste kohta (dokument 14972/19, 10.12.2019).

kasutades ELi tasandi lisaväärtust, mida võimaldab nende analüüsisuutlikkus ja juurdepääs platvormidele.

Need meetmed peaksid andma panuse ka ELi tulevaste töösse võitluses väärinfoga, eelkõige eelseisvasse väärinfot käsitleva tegevusjuhendi ja Euroopa demokraatia tegevuskava hindamisse. Probleemi julgeolekumõõdet tuleks kajastada ka uues julgeolekuliidu strateegias.

2. STRATEEGILISE KOMMUNIKATSIOONI TUGEVDAMINE ELIS JA VÄLJASPOOL

COVID-19 kriisi algusest saadik on kodanike tervise kaitsmisel olnud kesksel kohal selge ja kättesaadav teabevahetus ning täpne teave. Lisaks riiklikele teabekanalitele on selles olnud oma osa ELil oma institutsioonide, arvamuskujundajate ning võrgustike kaudu liikmesriikides, naabruskonnas ja kaugemalgi. Nende töö on seisnenud tulemuslikus ennetavas teavitustegevuses, eesmärgiga levitada kontrollitud usaldusväärset terviseteadet,¹⁹ informeerida kodanikke ja kolmandate riikide partnereid ELi tegevusest kriisiga võitlemisel²⁰ ning suurendada teadlikkust väärinfoga kaasnevatest ohtudest. 2020. aasta märtsis avas komisjon COVID-19ga seotud valeväidete paljastamiseks spetsiaalse veebilehe, kus esitatakse usaldusväärset sisu, mis aitab eristada fakte väljamõeldistest, näiteks lükata ümber väiteid solidaarsuse puudumise kohta ELis²¹.

Samamoodi nagu pandeemia on ka COVID-19 ümbritsev infodeemia ülemaailmne probleem. Kriisi algusest alates on komisjon ja kõrge esindaja ning liikmesriigid teinud tihedat koostööd rahvusvahelistel foorumitel, nagu G7 (ja eelkõige selle kiirreageerimismehhanism) ja NATO. Euroopa välis teenistus on samuti suurendanud oma jõupingutusi võitluses välismõjuoperatsioonidega, avaldades korrapäraseid teabekeskonda analüüsivaid aruandeid ning jagades oma järeldusi kodanikuühiskonna, meedia ja eksperdikogukondadega²². Teabe ja analüüsitulemuste jagamiseks ning COVID-19 ümbritsevast teabekeskonnast tervikliku ülevaate saamiseks on kasutatud ELi varajase hoiatamise süsteemi. Europol on avaldanud spetsiaalse aruande²³ ja jälgib korrapäraselt COVID-19 pandeemia mõju küberkuritegevusele, esitades ajakohastatud ohupilte ja hinnanguid võimalike edasiste muutuste kohta selles kuritegevuse valdkonnas. EL on korraldanud eksitavate väidete (näiteks väide, nagu ei abistaks EL oma partnereid) ümber lükkamiseks sihistatud teavituskampaaniaid kogu maailmas. Need on hõlmanud ka tihedat koostööd WHOga. Kuigi EL asus tegutsema kohe kriisi alguses, püsib välismõjuoperatsioonidest tulenevaid riske ja ohte arvestades vajadus veelgi parandada ELi suutlikkust edastada õigeaegselt järjepidevaid, ühtseid ja nähtavaid sõnumeid üldsusele kogu maailmas, eelkõige ELi vahetus naabruses ning Aafrika, Aasia ja Lääne-Ameerika riikides.

Meetmed

- Komisjon ja kõrge esindaja teevad järgmist:
 - panustavad ka edaspidi kooskõlas väärinfovastase tegevuskavaga strateegilise kommunikatsiooni suutlikkuse ning suurendavad koostööd ja parandavad kooskõlastamist liikmesriikidega;

¹⁹ Nt Haiguste Ennetamise ja Tõrje Euroopa Keskuse edastatav teave: <https://www.ecdc.europa.eu/en>

²⁰ https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response_et

²¹ https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/health/coronavirus-response/fighting-disinformation_et

²² <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-short-assessment-of-narratives-and-disinformation-around-the-covid19-pandemic-updated-23-april-18-may/>

²³ <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic>

- kasutavad ulatuslikumalt olemasolevaid vahendeid, et hõlbustada konkreetset koostööd liikmesriikide ja rahvusvaheliste partneritega strateegilise kommunikatsiooni valdkonnas, muu hulgas komisjoni ja liikmesriikide vaheliste koostöökanalite ja Euroopa välisteenistuse strateegilise kommunikatsiooni tööühikute kaudu;
- loovad varajase hoiatamise süsteemi raames spetsiaalse osakonna, et ELi liikmesriigid ja asjaomased ELi institutsioonid saaksid hõlpsamalt vahetada COVID-19 puudutavaid teabematerjale;
- suurendavad ELi delegatsioonide strateegilise kommunikatsiooni ja avaliku diplomaatia alast suutlikkust, tehes tihedat koostööd ELi liikmesriikide diplomaatilise võrgustiku ning kolmandate riikide valitsuste ja kodanikuühiskonnaga.
- Komisjoni esindused liikmesriikides osalevad aktiivsemalt siseriiklikes aruteludes ning annavad eelkõige sotsiaalmeedias faktidel põhinevat teavet, mis on kohandatud kohalikele oludele.

3. PAREM ELI-SISENE KOOSTÖÖ

Võitlus väärinfo, eksiteabe ja välismõjuoperatsioonidega COVID-19 kriisi ajal on näidanud, et ELi institutsioonide ja liikmesriikide vaheline koostöö on sõnumite järjepidevuse ja jõupingutuste ühtsuse tagamiseks hädavajalik. Rohkem tuleks panustada sellesse, et ühtlustada ja tugevdada suutlikkust,^{24 25} parandada riskianalüüsi ja arendada korrapäraselt aruandlust. ELi-sisesesse koostöösse tuleb kaasata ka platvormid ja muud peamised sidusrühmad, nagu liikmesriikide pädevad asutused, teadlased ja faktikontrollijad.

Tagamaks, et kõik algatused täiendavad üksteist, on oluline suurendada liikmesriikide teadlikkust olemasolevatest vahenditest, sest kriis on näidanud, et liikmesriigid ei ole neist alati teadlikud. Tegevust on küll püütud paremini kooskõlastada, näiteks lisades ristviiteid COVID-19 kohta levitatavat väärinfot käsitlevatele veebilehtedele, kuid tegelike vajadustega võrreldes on seda liiga vähe.

Meetmed

- Komisjon teeb teistele institutsioonidele ettepaneku luua ja katsetada mehhanisme,²⁶ mille kaudu olemasolevate struktuuride raames paremini koordineerida COVID-19ga seotud väärinfoga tegelemist ning jagada hinnanguid ja analüüse.
- Liikmesriigid peaksid ulatuslikumalt kasutama varajase hoiatamise süsteemi ja muid asjakohaseid vahendeid, et tugevdada koostööd ELi institutsioonidega ja omavahel, eelkõige seoses teabekeskonna hindamise ja olukorrateadlikkusega.
- Euroopa valimiskoostöö võrgustiku kogemustele tuginedes kavatseb komisjon hõlbustada parimate tavade vahetamist konkreetsetes väärinfoga seotud valdkondades, nagu näiteks individuaalne täppismõjutamine.

²⁴ Nt nõukogu informatsiooni tööühik, varajase hoiatamise süsteem, ELi integreeritud kord poliitiliseks reageerimiseks kriisidele (IPCR), terviseohutuse komitee ja kriisiteavitussüsteem.

²⁵ Vt ka Euroopa Parlamendi 17. aprilli 2020. aasta resolutsioon ELi kooskõlastatud meetmete kohta võitluses COVID-19 pandeemia ja selle tagajärgede vastu, milles kutsutakse samuti üles võtma ELi meetmeid COVID-19 puudutava väärinfo vastu (P9_TA-PROV(2020)0054).

²⁶ Näiteks korrapäraselt kohtuv kontaktrühm / igapäevased videokonverentsid.

4. KOOSTÖÖ KOLMANDATE RIIKIDE JA RAHVUSVAHELISTE PARTNERITEGA

COVID-19-ga seotud väärinfo ja välismõjuoperatsioonid ei keskendu ainult ELile ega üksikutele liikmesriikidele. Need on suunatud ka kolmandate riikide, rahvusvaheliste koostööraamistike ja mitmepoolsuse vastu laiemalt²⁷.

Arvestades väärinfokampaaniatest tulenevaid riske ja ohte, on EL hakanud edastama hästi ajastatud, järjepidevaid, ühtseid ja nähtavaid sõnumeid kogu maailma üldsusele, eelkõige ELi vahetus naabruses, Lääne-Balkanil ja Aafrikas. Näiteks on mitmes riigis, sealhulgas Euroopa naabruses, korraldatud teavituskampaaniaid, et ümber lükata väiteid, nagu ei abistaks EL kolmandaid riike. Komisjon ja Euroopa välisteenistus teevad tihedat koostööd ka WHO ja teiste rahvusvaheliste partneritega, tagamaks muu hulgas Euroopa tiimi kaudu, et ELi antud abi COVID-19 vastu võitlemiseks ja selle positiivne mõju kohapeal oleksid maksimaalselt nähtavad.

Olemasolevate välispoliitikavahendite raames on juba ümber paigutatud rahalisi vahendeid, et toetada piirkondlikke valitsusi kriisi lahendamisel, ja võetud meetmeid, et kummutada väärinfot, mis võib veelgi ohutada pingeid ja vastasseise konfliktidest ja kriisidest mõjutatud piirkondades, nagu Sahel, Ida-Aafrika järvede piirkond, Aafrika Sarv, Lähis-Ida ja Ladina-Ameerika. Lisaks rahastatakse demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendist projekte, millega toetatakse ajakirjanikke, edendatakse faktide kontrollimist ja võitlust COVID-19 puudutava väärinfoga.

Koostöö G7 kiirreageerimismehhanismi, NATO ja teistega on suurendanud teabe ning parimate tavade ja tegevuspõhimõtete jagamist. See on võimaldanud kiiremat teabevahetust ja pannud aluse arvukamatele ühismeetmetele tulevikus.

Meetmed

- Komisjon ja kõrge esindaja teevad kumbki oma pädevuse piires järgmist:
 - teevad koostööd WHOga, et parandada WHO epidemioloogilist seiret tõhusa meediaseire kaudu ning edendada eksitavate ja kahjulike väidete avastamist ja neile reageerimist;
 - toetavad kogu maailmas koostööd ning väärinfoga võitlemise ja välismõjuoperatsioonide parimate tavade jagamist konkreetsete koostöömeetmete ja toetusprogrammidega,²⁸ mis põhinevad olemasolevatel avaliku diplomaatia programmidel²⁹ ja teadlikkuse parandamise meetmetel;
 - suurendavad teabevahetust olukorrateadlikkuse ja ohtude arengu kohta kolmandate riikide kodanikuühiskonna ja erasektori asjaomaste partneritega, korraldades muu hulgas konsultatsioone, konverentse ja avalikke üritusi³⁰;
 - tugevdavad olemasolevaid partnerlusi muu hulgas G7 ja NATOga ning laiendavad koostööd ÜRO ja piirkondlike organisatsioonidega, sealhulgas OSCE, Euroopa Nõukogu ja Aafrika Liiduga.
- Osana Euroopa tiimi paketist, millega toetatakse partnereid pandeemia mõjuga tegelemisel, tuleks parandada juurdepääsu usaldusväärsele teabele, võidelda väärinfo vastu, teha koostööd ajakirjanike ja meediaga ning toetada algatusi

²⁷ Vaata näiteks välisteenistuse eriaruanded EUvsDisinfo kohta (<https://euvsdisinfo.eu/>).

²⁸ Vt näiteks 2019. aastal Tbilisis toimunud üritus „Disinfo Alert“: <https://euvsdisinfo.eu/georgia/>

²⁹ Nende programmide raames juba toetatakse kolmandate riikide, nagu Venemaa, Brasiilia ja Indoneesia kodanikuühiskonda sihistatud meetmetega väärinfo vastu.

³⁰ Rohkem teavet ürituse „Disinfo Horizon“ kohta leiata siit: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/SPEECH_20_160
<https://euvsdisinfo.eu/disinformation-aims-at-undermining-democracy/>

5. DIGIPLATVORMIDE SUUREM LÄBIPAISTVUS VÄÄRINFO JA MÕJUTUSOPERATSIOONIDEGA TEGELEMISEL

Selleks et anda probleemile terviklik hinnang ja infodeemiale tõhusalt reageerida, on kesksel kohal koostöö sotsiaalmeedia platvormidega. Alates kriisi algusest on komisjon rõhutanud, et digiplatvormid peaksid tagama väärinfot käsitlevast tegevusjuhendist tulenevate kohustuste täieliku täitmise. Platvormide reageerimist sellele probleemile on tähelepanelikult jälgitud, kuigi nende võetud meetmete õigeaegsust, terviklikkust ja mõju on raske usaldusväärselt hinnata³³.

Digiplatvormid³⁴ on teatanud, et nad on kohandanud oma põhimõtteid, et võidelda COVID-19ga seotud väärinfo ohuga. Nad on kasutajate jaoks esile tõstnud COVID-19 puudutavat täpset ja usaldusväärset teavet, mille allikaks on WHO, riiklikud tervishoiuasutused ja professionaalsed meediakanalid³⁵. Nad on piiranud sellise sisu levitamist, mis faktikontrolli tulemusel on osutunud valeks või eksitavaks, ja reklaame, mis propageerivad võltstooteid või -teenuseid. Kooskõlas kasutajastandarditega on nad eemaldanud sisu, mis võib kahjustada inimeste tervist või mõjutada avalikku julgeolekut³⁶.

Faktikontrollijatel, teadlastel ja kodanikuühiskonna organisatsioonidel on väga oluline roll, kuid platvormid ei ole praeguse rahvatervise kriisi ajal neid piisavalt võimestanud, näiteks tehes neile kättesaadavaks rohkem andmeid või pöörates suuremat tähelepanu oma teenuste faktikontrollile kõigis liikmesriikides. Seega peavad digiplatvormid tegema veel jõupingutusi ja jagama rohkem teavet, aga ka suurendama oma läbipaistvust ja vastutust³⁷. See rõhutab vajadust järgida ja karmistada põhimõtteid, mida platvormid on kohustunud tegevusjuhendile alla kirjutades rakendama.

5.1. DIGIPLATVORMIDE SUUREM ROLL KRIISIOLOKORRAS

Platvormid peaksid tegema rohkem tööd selleks, et võidelda kriisist tulenevate riskidega. Lähtudes kogemustest, mis saadi väärinfot käsitleva tegevusjuhendi kohaldamise seirel enne 2019. aasta Euroopa Parlamendi valimisi, kavatseb komisjon tegevusjuhendi raames luua paindliku järelevalve- ja aruandlusprogrammi, mis keskenduks COVID-19ga seotud eksiteabele ja väärinfole. Seda tuleks laiendada platvormidele, mis praeguseks veel ei ole tegevusjuhendile alla kirjutanud³⁸. Siis saaks komisjon audiovisuaalmeedia teenuste

³¹ Vt ka ühisteatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Teatis ELi üleilmse tegevuse kohta seoses COVID-19-ga“ (JOIN(2020) 11 final).

³² Näiteks konfliktiolukordadest mõjutatud Aafrika riikides, nagu Kesk-Aafrika Vabariigis või Kongos.

³³ Samuti ei ole mõned eksitava teabe levitamiseks kasutatavad platvormid (näiteks WhatsApp ja TikTok) tegevusjuhendile alla kirjutanud.

³⁴ Eelkõige Google, Facebook, Twitter ja Microsoft.

³⁵ Platvormid on kasutusele võtnud uusi vahendeid, nagu infopaneelid, infokaardid, hüpiklemendid, kaardid ja viivad, mis viivad kasutajad otse usaldusväärsete teabeallikateni mitmes keeles.

³⁶ Näiteks valeväited, nagu saaks viirust ravida valgendi joomisega.

³⁷ Nagu Brookings on näidanud: <https://www.brookings.edu/techstream/encrypted-messaging-apps-are-the-future-of-propaganda/>

³⁸ Eelkõige need, mille nähtavus COVID-19 kriisi ajal on olnud märkimisväärne, nagu WhatsApp või TikTok.

Euroopa regulaatorasutuste rühma (ERGA)³⁹ abiga hinnata platvormide põhimõtete mõju COVID-19ga seotud väärinfo ja eksiteabe levitamisele. See annaks ka asjakohast teavet selleks, et toetada leevendusmeetmeid kahju piiramiseks. Samuti annaks see panuse ELi tulevastele töösse, eelkõige Euroopa demokraatia tegevuskavasse ja digiteenuste õigusakti.

Meetmed

Platvormidel palutakse esitada igakuiseid aruandeid oma põhimõtete ja meetmete kohta võitluses COVID-19 puudutava väärinfoga. Aruanne peab sisaldama järgmisi elemente:

- *usaldusväärse sisu leviku edendamise algatused ELi ja liikmesriikide tasandil:*⁴⁰ platvormid peaksid andma teavet meetmete kohta, mida on võetud selleks, et levitada riiklikelt ja rahvusvahelistelt tervishoiuasutustelt, riiklikelt ja ELi ametiasutustelt ning professionaalselt meedialt saadud teavet;
- *kasutajate teadlikkuse suurendamise algatused ja vahendid:* platvormid peaksid andma teavet selle kohta, milliste põhimõtete kohaselt teavitavad nad väärinfoga kokku puutuvaid kasutajaid;
- *manipuleeriva käitumise ülevaade:* platvormid peaksid teatama kõikidest sotsiaalmeedias aset leidvatest manipuleerimise ja pahatahtliku mõjutamise juhtudest ja koordineeritud mitteautentsest käitumisest, mis on ilmnunud platvormide teenuste kasutamise käigus. Samuti peaksid platvormid tegema koostööd ELi liikmesriikide ja institutsioonidega, et hõlbustada väärinfo levitamise kampaaniate ja mõjutusoperatsioonide hindamist ja omistamist nende korraldajatele;
- *andmed COVID-19 väärinfoga seotud reklaamivoogude kohta:*⁴¹ tegevusjuhendile allakirjutanud peaksid esitama (võimaluse korral liikmesriikide kaupa) andmeid põhimõtete kohta, mida nad kohaldavad, et piirata oma teenuste puhul COVID-19 kohta käiva väärinfoga seotud reklaamipaigutusi. Platvormid ja reklaamivõrgu operaatorid peaksid andma sellist teavet ka põhimõtete kohta, millega piiratakse reklaamipaigutusi kolmandate poolte veebisaitidel, mis kasutavad reklaamitulude ligimeelitamiseks väärinfot COVID-19 kohta⁴².

Komisjon kutsub teisi asjaomaseid sidusrühmi, kes ei ole veel tegevusjuhendile alla kirjutanud, tungivalt üles osalema vabatahtlikult eespool nimetatud jälgimisprogrammis.

5.2. FAKTIKONTROLLIJATE JA TEADLASTE TOETAMINE

Faktide kontrollimine on väga oluline selleks, et tagada juurdepääs usaldusväärsele teabele ja arvamuste paljususele. COVID-19 kriis on esile toonud vajaduse, et digiplatvormid annaksid rohkem teavet väärinfo olemuse, ulatuse ja mõju kohta ning võrdleksid ja hindaksid võetud meetmete tulemuslikkust. Äsja alustas tööd Euroopa digitaalmeedia

³⁹ Kriisi tõttu laiendas ERGA hiljuti oma väärinfo allrühma volitusi, mis võimaldavad nüüd hinnata seda, kuidas platvormid reageerivad praeguse erakorralise olukorra põhjustatud probleemidele. Hindamise käigus pööratakse erilist tähelepanu platvormide meetmetele, millega kindlaks teha, kontrollida ja ennetada võltsitud, eksitava või ebaõige teabe levitamist ravimeetodite ja haiguse kui sellise, haiguse leviku viiside ning valitsuste ja riiklike reguleerivate asutuste võetud meetmete kohta. Vt: <https://erga-online.eu>

⁴⁰ Teatavad sidusrühmad on välja töötanud uudisteallikate usaldusväärse näitajaid. Seda eesmärki teenib näiteks ajakirjanduse usaldusalgatus (Journalism Trust Initiative).

⁴¹ Vt näiteks GDI aruanded: <https://disinformationindex.org/2020/05/why-is-tech-not-defunding-covid-19-disinfo-sites/>

⁴² Selleks võiksid platvormid kaaluda sõltumatute faktikontrollijate/teadlaste või muude sidusrühmade (nt GDI, Newsguard) väljatöötatud usaldusväärsusnäitajate kasutamist.

vaatluskeskus (EDMO), mille ülesanne on toetada sõltumatute faktikontrollijate ja teadlaste piiriülese ja multidistsiplinaarse kogukonna loomist, et teha koostööd oluliste sidusrühmadega võimalike väärinfoga seotud ohtude avastamiseks, analüüsimiseks ja paljastamiseks, sealhulgas COVID-19 valdkonnas. Sellega seoses on teadusuuringute jaoks ning väärinfo ohtude ja suundumuste paremaks mõistmiseks oluline parem juurdepääs platvormide koondandmetele COVID-19 kohta. Lisaks on vaja sihtotstarbelist teadustaristut, et avastada, analüüsida ja paljastada väärinfot ja välismõjuoperatsioone kogu ELi territooriumil. Seda kõike tuleb teha kooskõlas kohaldatava õigusraamistikuga, sealhulgas andmekaitse normidega.

Meetmed

- Komisjon kutsub platvorme üles laiendama ja tihendama koostööd kõigis liikmesriikides – ja ka naaberriikides – ning kõikides keeltes tegutsevate faktikontrollijatega ning pakkuma organisatsioonidele aktiivselt juurdepääsu oma faktikontrolli programmidele.
- Komisjon toetab faktide kontrollimist ja teadusuuringuid,⁴³ sealhulgas äsja loodud Euroopa digitaalmeedia vaatluskeskuse (EDMO) kaudu⁴⁴.⁴⁵ See toetab COVID-19 kohta levitatavat väärinfot uurivat multidistsiplinaarset kogukonda tehnoloogilise taristu ning vajalike vahendite ja teenustega⁴⁶. Samuti võiks EDMO aidata avaliku sektori asutusi teadusuuringute tegemisel ja luua vajalikud sidemed varajase hoiatamise süsteemiga.
- Komisjon kutsub platvorme väärinfo avastamise ja analüüsi edendamiseks üles leppima EDMOga kokku raamistikus, millega anda teadlastele platvormide asjakohastele andmetele juurdepääs nii, et privaatsusnõuded oleksid täidetud.
- Komisjon kaalub, kas teha faktikontrollijate kogukonnale avalikult kättesaadavaks osa vahendeid, mille ta on välja töötanud eksitavate väidete ja ebausaldusväärsete internetiallikate avastamiseks.

6. SÕNAVABADUSE JA PLURALISTLIKU DEMOKRAATLIKU ARUTELU TAGAMINE

Praegune COVID-19 kriis on esile toonud ohu, et teatavaid infodeemiaga tegelemiseks kavandatud meetmeid saab Euroopa Liidus ja väljaspool seda kasutada ettekäändena põhiõiguste ja -vabaduste piiramiseks või kuritarvitada poliitilistel eesmärkidel. Seega on vaja olla tähelepanelik ning kaitsta meie põhiõigusi ja ühiseid väärtusi, mis peaksid olema COVID-19 tõkestamisel kesksel kohal. Seda arvestades on vaba ja pluralistlik meedia peamine vahend väärinfoga võitlemisel ja inimeste teavitamisel.

⁴³ Sarnaselt projektiga „Tervisealaste hädaolukordade lahendamine ühendatud süsteemides“ (HERoS), mille raames töötatakse välja uus meetod COVID-19 käsitlevate kuulujuttude ja eksiteabe kogumiseks sotsiaalmeediast (lisateave: <https://cordis.europa.eu/project/id/101003606>). Peale selle tuuakse programmi „Horisont 2020“ raames kokku teadusasutusi ja -organisatsioone, spetsialiste ja eraettevõtteid, et võidelda väärinfo vastu, arendada faktide kontrollimise suutlikkust ja veebivastutust ning teha uurimistööd tugeva ja sõltumatu meediamastiku tähtsuse kohta.

⁴⁴ <https://edmo.eu/>

⁴⁵ 2020. aasta juunis käivitatakse EDMO teine etapp, mille eesmärk on luua riiklikud/piirkondlikud väärinfo uurimise keskused. 2021. aastal eraldatakse programmi „Digitaalne Euroopa“ raames täiendavaid rahalisi vahendeid, et võimaldada luua riiklikud/piirkondlikud keskused kogu ELis. EDMO täielik geograafiline katvus on kavas saavutada uue programmi „Digitaalne Euroopa“ kaudu. Seni püüab komisjon saavutada sünergiat Euroopa Parlamendi eraldatud rahaliste vahenditega, mille abil kuulutatakse 2020. aasta suvel välja projektikonkursid, et toetada teadusuuringuid COVID-19 väärinfo kohta.

⁴⁶ Sealhulgas juurdepääs avalikele andmebaasidele ja faktikontrolli andmekogudele ning võimalus tutvuda privaatsusnõudeid järgides platvormide andmetega, et hõlbustada väärinfo avastamist, analüüsi ja paljastamist.

Sõnavabadus ning meedia ja kodanikuühiskonna õigus riigi tegevust vaidlustada on endiselt väga olulised ka kriisi ajal: ametiasutuste vastutust ei tohiks vähendada asjaolu, et nad tegutsevad erakorraliste volituste alusel. Nad peavad tagama oma töö läbipaistvuse, mis aitab suurendada inimeste usaldust ja võimaldab otsuste tegemist kontrollida. Teabe vaba liikumine aitab kaitsta elu ja tervist ning võimaldab ja edendab ühiskondlikke, majanduslikke, poliitilisi ja muid arutelusid ja otsuste tegemist⁴⁷. Demokraatia tõeline tugevus ja väärtus tulebki esile just kriisiajal.

Samuti on kriisi ajal teatatud sõnavabadusega seotud probleemidest⁴⁸. Näiteks on piiratud ajakirjanike, kodanikuühiskonna organisatsioonide ja akadeemiliste ringkondade juurdepääsu teabele, juurdepääsu andmisega on tarbetult viivitatud, suurenenud on oht ajakirjanike turvalisusele, neid on ähvardatud ja hirmutatud või alusetult süüdistatud väärinfo levitamises.

Komisjon on kriisi algusest saadik tähelepanelikult jälginud liikmesriikide võetud erakorralisi meetmeid ja nende kooskõla aluslepingute ning ELi õigusega üldiselt ja eelkõige põhiõiguste hartaga. Mitmes liikmesriigis olid väärinfo levitamise seotud õigusnormid, sealhulgas kriminaalõiguse normid, olemas juba varem ja üks liikmesriik sätestas uue kuriteoliigi: väärinfo levitamine eriolukorra ajal⁴⁹. Kui aga seaduses määratletakse need kuriteod liiga laialt ja karistused nende eest on ebaproportsionaalsed, võib selline seadus piirata ajakirjanike poole pöördumise valmidust ja viia enesetsensuurini,⁵⁰ tekitades eelkõige muret sõnavabaduse pärast.

Komisjon on Euroopa Parlamendi toetusel kaasrahasanud mitut projekti, et kaardistada ohud ja riskid meediavabadusele ja meedia mitmekesisusele, toetada uurivat ajakirjandust ning abistada abi vajavaid ajakirjanikke⁵¹.

COVID-19 kriis on näidanud, kui tähtis roll on vabal ja sõltumatul meedial põhiteenusena, mis annab inimestele usaldusväärset ja kontrollitud faktidel põhinevat teavet, aidates päästa elusid. Kriis on aga võimendanud ka meediasektori niigi rasket majanduslikku olukorda, sest reklaamitulu on järsult vähenenud, kuigi meediatarbijate hulk on suurem kui varem⁵². Olukord on eriti keeruline haavatavate väiksemate turuosaliste ning kohalike ja piirkondlike meediaväljaannete jaoks. Selle tulemusel on nõrgenenud kogu ELi meedia ökosüsteem ja vähenenud selle mitmekesisus. Komisjoni majanduse taastamise pakett aitaks rahuldada kiireloomulist likviidsusvajadust maksevõime toetamise ja ühtekuuluvuse rahastamise kaudu, suurendades samal ajal digivaldkonna investeeringuid ja sektori vastupanuvõimet programmide „InvestEU“, „Loov Euroopa“ ja „Euroopa horisont“ kaudu.

⁴⁷ „Disease pandemics and the freedom of opinion and expression“ („Pandeemiad ning arvamus- ja sõnavabadus“), arvamus- ja väljendusvabaduse õiguse edendamise ja kaitsmise ÜRO eriraportööri aruanne, David Kaye, aprill 2020.

⁴⁸ Juhtumeid on dokumenteeritud Euroopa Nõukogu ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike turvalisuse platvormil ning ELi kaasrahasatud meediavabaduse kaardistamise platvormi kaudu: <https://mappingmediafreedom.org/>

⁴⁹ Ungari kriminaalseadustiku § 337 muudatus.

⁵⁰ Komisjon on selgitanud, et demokraatia ei saa toimida ilma vaba ja sõltumatu meediata, ning et kriisiaegadel on oluline austada sõnavabadust ja õiguskindlust.

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/STATEMENT_20_567

⁵¹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/media-freedom-projects>

⁵² Esialgse hinnangu kohaselt võivad uudisteväljaannete tulud olenevalt riigist väheneda kuni 80 %. Kõige rohkem saavad eeldatavasti kannatada väikesed, kohalikud väljaanded. <http://www.newsmediaeurope.eu/news/covid-19-and-the-news-media-journalism-always-comes-at-a-cost/>

COVID-19 kriis on märkimisväärselt teravdanud samalaadseid probleeme kogu maailmas, sealhulgas sõltumatute meediakanalite kui demokraatia ja inimõiguste kaitsjate jaoks. EL jälgib toimuvat kooskõlas ELi inimõiguste ja demokraatia tegevuskavaga (2020–2024)⁵³. Erilist tähelepanu pööratakse olukorrale ELi ida- ja lõunanaabruses ja Lääne-Balkanil.

Kõik see tekitab küsimusi meedia ja kodanikuühiskonna võime kohta täita täielikult oma rolli väärinfo ja eksiteabe vastu võitlemisel.

EL peab suurendama nii poliitilist kui ka praktilist toetust sõltumatule meediale ja ajakirjanikele ELis ja kogu maailmas ning aitama kodanikuühiskonna organisatsioonidel teostada järelevalvet sõnavabaduse ja kodanikuühiskonna tegutsemisruumi piiramise üle ning sellest teada anda.

Meetmed

- Komisjon jälgib tähelepanelikult erakorraliste meetmete mõju ELi õigusele ja väärtustele, kuni kõikide meetmete kohaldamine on järk-järgult lõpetatud, ning jätkab liikmesriikidega koostööd ilmnunud probleemide lahendamiseks. Seire tulemusi võetakse arvesse 2020. aasta kolmandas kvartalis avaldatavas õigusriigi olukorda käsitlevas aastaaruandes,⁵⁴ uues strateegias põhiõiguste harta tulemusliku kohaldamise kohta Euroopa Liidus, ja Euroopa demokraatia tegevuskavas.
- Komisjon soovib liikmesriikidel suurendada praegusel kriisiajal oma jõupingutusi, et tagada ajakirjanikele võimalus töötada turvaliselt⁵⁵ ja nõuetekohastes tingimustes, ning tunnustada uudistemeediat põhiteenusena.
- Komisjon kutsub nõukogu ja parlamenti üles võtma kiiresti vastu ulatusliku taastepaketi, mis aitaks parandada ja tugevdada meediasektori vastupanuvõimet võitluses COVID-19ga seotud väärinfo vastu. Liikmesriigid peaksid seda paketti ja ELi majanduslikke meetmeid COVID-19 kriisile reageerimiseks⁵⁶ kasutama võimalikult suures ulatuses, et toetada kriisi tõttu tugevasti kannatada saanud meediaväljaandeid ja -kanaleid, austades samal ajal nende sõltumatust. Kõik ELi ühiskondlikud jõud peaksid püüdma toetada meediat kriisist taastumise osana.
- Nende jõupingutuste toetamiseks jätkab komisjon sõltumatute projektide kaasrahastamist ajakirjanduse, meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse valdkonnas ning hõlbustab meediasektori juurdepääsu rahastamisele ja rahastamisvõimalustele⁵⁷.
- Komisjon kavatseb enne selle aasta lõppu teha Euroopa demokraatia tegevuskava osana ettepaneku meetmete kohta Euroopa Liidus meediavabaduse ja meedia mitmekesisuse tugevdamiseks ning esitab audiovisuaal- ja meediavaldkonna tegevuskava, mille eesmärk on suurendada toetust nende sektorite digitaliseerimisele ja konkurentsivõimele ning soodustada juurdepääsu infosule ja meedia mitmekesisust.

⁵³ JOIN(2020)5, 23. märts 2020.

⁵⁴ Meedia ja kodanikuühiskond seisid kriisi ajal silmitsi uute takistustega oma rolli täitmisel demokraatlikus arutelus. Komisjoni avaldatavas õigusriigi olukorda käsitlevas aastaaruandes vaadeldakse lähemalt olukorda kõikides liikmesriikides.

⁵⁵ Kooskõlas Euroopa Nõukogu suunistega sõna- ja teabevabaduse kaitsmise kohta kriisi ajal: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/freedom-of-expression-and-information-in-times-of-crisis> – Reageerida tuleks ka Euroopa Nõukogu poolt ajakirjanduse kaitse ja ajakirjanike ohutuse platvormi raames esitatud hoiatustele.

⁵⁶ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_20_459

⁵⁷ Näiteks on olemas kultuuri- ja loomesektori tagatisvahend, et toetada meediasektori rahastamisvajadusi.

- Komisjon ja kõrge esindaja teevad järgmist:
 - võtavad avaliku diplomaatia programmide raames sihipäraseid meetmeid kogu maailma riikides, et toetada kodanikuühiskonda usaldusväärse teabe levitamisel⁵⁸;
 - arendavad piirkondliku abi ja kahepoolse toetuse kaudu koostööd kolmandate riikide kodanikuühiskonna, ajakirjanike ja sõltumatu meediaga väärinfo vastu võitlemisel ning edendavad faktikontrolli;
 - suurendavad toetust ajakirjandusvabaduse rikkumise järelevalvele, edendades turvalisema meediakeskkonna kujundamist ja ajakirjanike kaitset, muu hulgas andes abi ELi inimõiguste kaitsjate kaitsemehhanismi kaudu ja tehes tihedamat koostööd Euroopa demokraatia rahastuga.

7. KODANIKE VÕIMESTAMINE JA NENDE TEADLIKKUSE SUURENDAMINE

Alates ülemaailmse pandeemia väljakuulutamisest on nõudlus teadlaste ja rahvatervise ekspertide arvamuse järele olnud suurem kui kunagi varem. COVID-19 kriisist saadud õppetunnid näitavad, kui oluline on edendada usaldusväärsetest allikatest pärit teabe levitamist ja hoolitseda selle eest, et otsuseid tehtaks teadlaste ja tervishoiutöötajate nõuannete põhjal ning säiliks demokraatlik arutelu. Samuti toob see esile muutuva veebikeskkonnaga kaasnevate probleemide keerukuse⁵⁹. Võitluses väärinfoga on kesksel kohal kodanike võimestamine, et nad oskaksid võrgus sisalduvat teavet kriitiliselt analüüsida.

Neid probleeme on lihtsam lahendada, kui ühiskond on teadlik väärinfo ja eksiteabe ohtudest. Erilist tähelepanu tuleks pöörata haavatavatele rühmadele, näiteks noortele ja lastele, kellel on suurem oht langeda eksitamise ohvriks ning sattuda ka ohtlikumatesse olukordadesse. Seepärast tuleb edendada inimeste meedia- ja infopädevust, sealhulgas kriitilist mõtlemist, väärinfo tuvastamise võimet ja digioskusi, ning toetada kodanike üldist võimestamist⁶⁰. Sellega seoses on juba palju saavutatud, kuid on vaja teha rohkem, et leida koostoime- ja koostöövõimalusi ning vahetada teavet vastupanuvõime suurendamise meetmete kohta, et piirata väärinfo mõju. Samuti on oluline, et teave oleks inimestele kättesaadav nende emakeeles.

Meetmed

- Komisjon, nõukogu, kõrge esindaja ja Euroopa Parlament jagavad parimaid tavasid vastupanuvõime suurendamise meetmete kohta, võttes eelkõige arvesse COVID-19 kriisi käigus saadud õppetunde.
- Digiõppe ajakohastatud tegevuskavas, mis võetakse vastu 2020. aasta lõpu poole, tehakse ettepanek meetmete kohta, mis aitavad võidelda väärinfo vastu, ning programm „Erasmus+“ ja Euroopa solidaarsuskorpuse programmid pakuvad rahastamisvõimalusi väärinfo vastu võitlemise projektidele. Sotsiaalmeedia

⁵⁸ Näiteks netisaated, faktikontrolli toetamine või veebiseminarid.

⁵⁹ Näiteks tekivad ja kaovad petturlikud veebisaidid väga kiiresti, mistõttu on äärmiselt keeruline pidevalt digitaalset identiteeti vahetavaid pettureid peatada ja musta nimekirja kanda ning teavitada tarbijaid ja digiplatvorme.

⁶⁰ Näiteks meediapädevuse projektide, inimesi abistavate kodanikuühiskonna organisatsioonide toetamise ja infosisu kontrollimise vahenditele juurdepääsu võimaldamise kaudu.

kasutajate kriitilise mõtlemise arendamist toetab komisjon ettevalmistava meetme „Meediapädevus kõigile“⁶¹ projektide raames ja turvalisema interneti keskustest moodustatud Euroopa võrgustiku kaudu.

- Komisjon kavatseb, muu hulgas uues meedia ja audiovisuaalvaldkonna tegevuskavas, teha ettepaneku meetmete kohta, mille raames kasutada sotsiaalmeedia ja mõjutate abi eri ühiskonnarühmade, sh eelkõige noorte teadlikkuse ja kriitilise mõtlemise arendamiseks. See põhineb muudetud audiovisuaalmeedia teenuste direktiivil, mille kohaselt videote jagamise platvormid peavad tagama tõhusad meediapädevuse meetmed ja vahendid.
- ELi institutsioonid peaksid kooskõlastatud viisil koostama teadlikkuse suurendamise materjale väärinfo olemuse, meie ühiskonna demokraatiale väärinfost tulenevate ohtude ning väärinfo avastamise ja sellele reageerimise vahendite kohta. Neid materjale tuleks jagada asjaomaste võrgustike ja kodanike kaasamise vahendite kaudu, et jõuda erinevate ühiskonnarühmadeni kõikides liikmesriikides ja partnerriikides.

8. RAHVATERVISE JA TARBIJATE ÕIGUSTE KAITSE

COVID-19 kriisi eripäraks on olnud katsed tarbijaid ära kasutada. Manipuleerimise, petturlike turundusvõtete, pettuse ja petuskeemide abil kasutatakse ära inimeste hirmu, et müüa valedele tervishoiualastele väidetele tuginedes tarbetuid, ebatõhusaid või potentsiaalselt ohtlikke tooteid või meelitada tarbijaid ostma tooteid ülemääraselt kõrge hinnaga. Selline infosisu võib sisaldada väärinfot, kuid kui see rikub tarbijaõigustikku, on see ebaseaduslik ja reageerida tuleb teisiti – seda peavad tegema pädevad asutused tarbijakaitsealaste õigusnormide alusel⁶².

Vastusena komisjoni üleskutsele on platvormid⁶³ kõrvaldanud miljoneid eksitavaid ebaseaduslike või ohtlike toodete⁶⁴ reklaame. Komisjon koordineeris veebisaitide sõelumist (lauskontrolli), et teha kindlaks, kus puutuvad ELi tarbijad kokku COVID-19 puudutavaid vaeleväiteid või petutooteid propageeriva sisuga. Tarbijakaitsealase koostöö võrgustiku korraldatud lauskontrolli käigus kontrolliti ulatuslikult veebiplatvormi ning analüüsiti põhjalikult konkreetseid reklaame ja veebisaiti, mis on seotud toodetega, mille nõudlus viiruse tõttu järsult kasvas. Selle tulemusena on platvormid kõrvaldanud või blokeerinud miljoneid eksitavaid reklaame või tootepakkumisi.

Liikmesriikide ametiasutuste tarbijakaitsealase koostöö võrgustik on teinud komisjoniga koostööd, et võidelda tarbijaid kahjustava tegevuse vastu kooskõlastatud viisil. Komisjon

⁶¹ <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/2018-2019-call-proposals-preparatory-action-media-literacy-all> Ettevalmistava meetme (2018–2020) viimane konkursikutse on kavas avaldada 2020. aasta teises kvartalis.

⁶² Euroopa Komisjon on kutsunud ka liikmesriikide ametiasutusi üles suurendama oma valvsust ning kohandama oma kontrollitegevust toidu ja toidulisandite veebipakkumiste ja reklaami suhtes seoses COVID-19 kriisiga (https://ec.europa.eu/food/safety/official_controls/eu-co-ordinated-control-plans/covid-19_en), samuti on Euroopa Pettustevastane Amet (OLAF) alustanud uurimisi: https://ec.europa.eu/anti-fraud/media-corner/news/13-05-2020/inquiry-fake-covid-19-products-progresses_et

⁶³ Komisjoni üleskutsele vastasid järgmised platvormid: Allegro, Amazon, Alibaba/Aliexpress, CDiscount, Ebay, Facebook (st Facebook, Facebook Marketplace ja Instagram), Microsoft/Bing, Google (st Google ads ja YouTube), Rakuten, Wish ja Verizon Media/Yahoo.

⁶⁴ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/et/ip_20_938

kutsus suuremaid platvorme⁶⁵ üles tegema koostööd tarbijakaitseasutustega ja võtma ennetavaid meetmeid pettuste vastu võitlemiseks⁶⁶. Koostöö suuremate veebiplatvormidega on vilja kandnud,⁶⁷ kuid seda tuleb jätkata, eelkõige uue digiteenuste õigusakti alusel.

Petturlikud kauplejad leiavad aga siiski viise, kuidas platvormide järelevalvet vältides ära kasutada tarbijate haavatavust, hoida kõrvale algoritmilistest kontrollidest ja luua uusi veebisaitide. Sellist teguviisi kasutatakse ka sõltumatutel veebisaitidel, mis meelitavad tarbijaid ligi reklaamiga, mida avaldatakse näiteks sotsiaalmeedias ja veebimeiliportaalis või ostes kõrgemaid kohti otsingumootorite tulemuste järjestuses. Seega on liikmesriikide tarbijakaitseasutused endiselt väga valvsad ja jätkavad koostööd komisjoniga, et kaitsta tarbijaid internetis⁶⁸.

Komisjon tõhustab koostööd ja teabevahetust platvormide ning reklaamivaldkonna eneseregulatsiooniasutustega, et arendada välja automaatsed eksitava reklaami leidmise vahendid. Platvormid peaksid kriisi lõpuni korrapäraselt aru andma oma meetmete tõhususest ja uutest suundumustest.

Paljudel petturlikel veebisaitidel on domeeninimed, mis kasutavad selliseid COVID-19ga seotud märksõnu nagu „koroona“, „mask“ või „vaktsiin“⁶⁹. Eriti suurt kahju tekitavad need veebisaidid siis, kui neid esitatakse eksitavalt õiguspäraste või riiklike veebisaitidena. Komisjon on suhelnud domeeninimesid haldavate ettevõtetega, et jagada ja edendada häid tavasid, mille eesmärk on hoida ära spekulatiivset ja kuritarvitavat domeeninimede kasutamist,⁷⁰ ning leppinud sarnastes meetmetes kokku ka domeeni .eu operaatori EURid-ga⁷¹.

Meetmed

- Tarbijakaitsealase koostöö võrgustiku raames toetatakse muu hulgas riiklike tarbijakaitseasutuste suutlikkust teostada dünaamilist turujärelevalvet. Pikemas perspektiivis uurib komisjon võimalust luua ühine töövahend, näiteks digitaalsete turgude kohtuekspertiisi keskus, millel oleks konkreetsed vahendid veebipõhise

⁶⁵ St kauplemiskohad, otsingumootorid ja sotsiaalmeedia.

⁶⁶ Näiteks saavad platvormid kindlaks teha suure nõudlusega tooteid, mida turustatakse eksitaval viisil ja põhjendamatu eeliste saamiseks, ja kasutada automaatseid vahendeid, et ennetavalt kõrvaldada eksitavaid reklaame ja „imetooted“, mille kohta on esitatud ebaseaduslikke tervisealaseid väiteid.

⁶⁷ Näiteks on Google (kogu maailmas) blokeerinud või eemaldanud enam kui 80 miljonit COVID-19 puudutavat reklaami, eBay on oma üleilmsel kauplemisplatvormil blokeerinud või sealt eemaldanud üle 17 miljoni ELi tarbijakaitse norme rikkuva tootepakkumise.

⁶⁸ Komisjon on andnud välja suunised, et aidata tarbijatel avastada ja vältida võimalikke COVID-19ga seotud pettusi internetiostude tegemisel: https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/enforcement-consumer-protection/scams-related-covid-19_et

⁶⁹ Komisjon teeb tihedat koostööd ka Europoli ja registripidajatega, et hõlbustada teabevahetust, mis aitaks kuritegelikel eesmärkidel kasutatavad COVID-19ga seotud veebisaidid kiiresti avastada, neist teada anda ja need kõrvaldada.
https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/catching_the_virus_cybercrime_disinformation_and_the_covid-19_pandemic_0.pdf

⁷⁰ Nende hulka kuuluvad meetmed, millega kontrollitakse COVID-19ga seotud märksõnu sisaldava domeeninime registreerija andmete täpsust ja kehtivust ning teatatakse kahtlastest registreerimistoimingutest asjaomastele asutustele, nagu tarbijakaitse- või õiguskaitseasutused. Vt ka: <https://www.icann.org/news/blog/keeping-the-dns-secure-during-the-coronavirus-pandemic>

⁷¹ <https://eurid.eu/et/uudised/doteu-covid19-measures/>

uurimise korraldamiseks ja COVID-19ga seotud probleemse tegevuse väljaselgitamiseks⁷².

- Selleks et toetada ELi tegevuspõhimõtteid võitluses tarbijate eksitamise vastu COVID-19 kontekstis, tihendatakse rahvusvahelist koostööd ja kogemuste jagamist (näiteks rahvusvahelise tarbijakaitseasutuste võrgustiku raames)⁷³.

KOKKUVÕTE

EL on võtnud meetmeid, et reageerida COVID-19 kriisiga seotud väärinfo, eksiteabe ja välismõjuoperatsioonidega kaasnevatele ohtudele. Mõju, mida see võib avaldada inimeste tervisele ja meie ühiskonna stabiilsusele, ning ilmsiks tulnud lüngad nõuavad siiski suuremaid jõupingutusi selle tegevuse jätkamisel. COVID-19 kriisist on saanud proovikivi, mis näitab, kuidas EL ja selle demokraatlikud ühiskonnad probleemidega toime tulevad. Ilmsiks tulnud probleemide analüüsile, seni saadud kogemustele ja väljapakutud lühiajalistele lahendustele tuginedes võiksid ELi ühiskond ja selle demokraatlik järelevalve pikema aja jooksul muutuda tugevamaks ja vastupidavamaks ning olla tulevasteks probleemideks paremini valmis.

Komisjon ja kõrge esindaja võtavad kiiresti kasutusele käesolevas teatises kavandatud meetmed, mis loovad aluse pikemaajalisele lähenemisviisile, mis on osa aasta lõpu poole esitatavast Euroopa demokraatia tegevuskavast ja uuest digiteenuste õigusaktist.

⁷² Komisjon koordineerib tarbijakaitsealase koostöö võrgustiku ja domeeniregistrite ning makseteenuse pakkuja vahelist koostööd, et võidelda tulemuslikult tarbijapettuste vastu.

⁷³ OECD on koostanud pettuste avastamise suunised, toetudes tarbijakaitsealase koostöö võrgustiku märtsikuus avaldatud ühisele seisukohale, milles on loetletud kõige levinumad COVID-19ga seotud pettused:

<http://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/protecting-online-consumers-during-the-covid-19-crisis-2ce7353c/>

https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/consumers/enforcement-consumer-protection/scams-related-covid-19_et